

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2003 m. sausio 4 d.

Nr. 2 (1)

Saturday supplement January 4, 2003

No. 2 (1)

Lietuvos užsienio politika ir diplomatas B. K. Balutis

Aldona Gaigalaitė

Nedaug istorijos procese aktyviai dalyvavusių asmenų, nepaėjusių nei pusei amžiaus nuo jų mirties, susilaukia dviejų monografių ir daugybės straipsnių, kur visapusiškai aptariamas jų nuveiktas gyvenimo kelias, veikla savo tautos labui. Nepriklausomos Lietuvos politinių veikėjų tarpe tokius žmones galima suskaičiuoti ant vienos rankos pirštų. Ir tai buvo tautinio atgimimo žadintojai, prezidentai A. Smetona, K. Grinius ir kiti. Greta jų didelio dėmesio susilaukė Lietuvos diplomatas, atlikęs ne ministro, bet vadovaujančias, kiek žemesnės pareigos Lietuvos užsienio ministerijoje, Bronius Kazys Balutis. Pirmoji jam skirta atskira monografija pasirodė JAV 1951 m., dar politikui esant gyvam (*Bronius Kazys Balutis*. Jo gyvenimas ir darbai. Spaudai parengė Vytautas Širvydas. Išleido J. J. Bachunas. Sodas. Michigan 1951). Tai daugiau publicistinis autobiografinis veikalas, kuris šiandien jau sunkiai prieinamas skaitytojui, ypač Lietuvai.

2002 metais Lietuvos diplomatai ir lietuvių visuomenės veikėjai didelės apimties monografiją paskyrė istorikui dr. J. Skirius (Juozas Skirius. Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas *Bronius Kazys Balutis* (1880-1967). Tėvynei paaukotas gyvenimas. Vaga, Vilnius). Pastaroji knyga didelės, apimties, daugiau kaip 800 puslapių. Joje B. K. Balučio raštų straipsnių bibliografijos sąrašas, skelbtų apie jį iki mirties bei po jos kitų autorių straipsnių, kai kurie svarbesni B. K. Balučio parengti Lietuvos užsienio politikos esminiais klausimais dokumentai. Paskelbtos įdomesnės B. K. Balučio mintys. Daug iliustracijų bei kitų dokumentų.

Aptariamos knygos autorius istorikas, kuris domisi nepriklausomos Lietuvos užsienio politika, ypač santykiais Lietuvos valstybės su JAV. Jis yra paskelbęs ta tematika monografijų bei daug straipsnių Lietuvos ir JAV spaudoje. Šioje knygoje dr. Juozas Skirius taip pat du didelių skyrių, paskyrė B. K. Balučio gyvenimui ir veiklai. Pirmojoje dalyje aptariamas B. K. Balučio gyvenimas ir jo veikla Amerikoje 1905-1919 metais. Tuo metu, bėgdamas nuo galimos mirties Rusų — japonų karo fronte, jaunas caro armijos puskarininkis ieškojo prieglobsčio toje laisvės idėjomis pagarsėjusioje šalyje, kurioje glaudėsi nemažai, nuo carizmo administracijos represijų ir negandų, pabėgusių lietuvių.

JAV B. K. Balutis, be to, kad studijavo Valparaiso universitete, anksti įsijungė į lietuvių visuomeninį gyvenimą, čia subrendo kaip politikas ir diplomatas. Jo charakterio ir sumanaus diplomatinio lankstumo pirmieji bruožai bei

veikla išryškėjo, organizuojant ir leidžiant lietuvių knygas bei spaudą, organizuojant aukų Lietuvai rinkimą, atliekant kitą darbą išvijos organizacijose. Taip jis kurį laiką redagavo savaitraštį *Lietuva*, kuriame propagavo lietuvių išveivų, išsiskirčių po atskiras politines partijas bei sroves vienybės idėjas. 1909-1910 m. organizavo Vinco Kudirkos raštų leidimą Amerikoje. Tai buvo sunkus ir atsakingas darbas, pareikalavęs daug kruopštumo ir dėmesio. Kudirka savo patriotiniais eilėrašiais ir satyrinėmis apsakomis prabilo ne tik į JAV, bet ir į Lietuvos žmonių širdis, žadindamas tėvynės meilę ir pasiaukojimą jai. Greta to, B. K. Balutis, kaip specialistas matininkas, užsidirbo pragyvenimą vienoje amerikiečių kartografinėje firmoje ir, naudodamasis turimomis galimybėmis, pradėjo sudarinėti Lietuvos žemėlapi. Baigti jo nesuspėjo, bet surinko didelę medžiagą ir paruošė kai kurių regionų schemas.

Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas
BRONIUS KAZYS BALUTIS

Daug nuveikė B. K. Balutis JAV organizuodamas aukų skurdantiems lietuviams ir Lietuvos tautinio atgimimo bei nepriklausomybės atkūrimo darbus remti. Šioje veikloje tenka prisiminti vieną simbolinį epizodą. Paskelbus Lietuvai nepriklausomybę, Amerikos lietuvių tarpe kilo sumanymas ką nors padovanoti atgimusiai tėvynei. Nutarta nuliūdinti laisvės varpą. Tam buvo surinktos lešos ir imta ieškoti atitinkamos simbolikos. Greta Vytio ženklų ir dovanotojų parašo bei datos buvo įrašytas B. K. Balučio sukurtas ketureilis, ilgai deklamuotas ir tapęs populiariu priesaku lietuviams visų okupaciją bei priespaudą metais:

*O! Skambink per amžius
Vaikams Lietuvos,
Tas nevertas laisvės,
Kas negina jos!*

Pagrindinį ir didžiausią akcentą, aprašydamas B. K. Balučio gyvenimą bei veiklą iki 1919 m. JAV, J. Skirius teikia jo pastangoms stiprinti Amerikoje gyvenančių lietuvių vienybę, kurios svarbiausias tikslas — Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas. Tuo metu JAV gyvenę tėvynainiai buvo paveikti įvairių Amerikoje

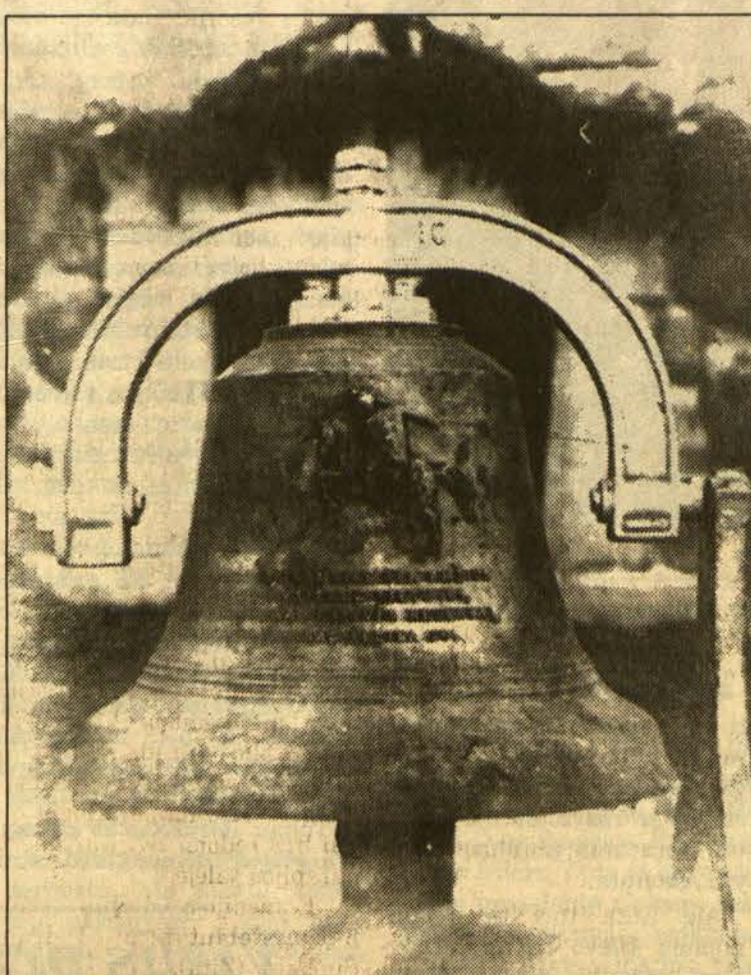
paplitusių politinių idėjų ir jų pažiūros labai skyrėsi, nuo pačių kairiųjų socialistų, iš kurių greitai išsivystė komunistai, iki dešiniųjų tautinių ir katalikiškų politinių srovių. B. K. Balutis siekė suburti lietuvių į vieną politinį centrą, kad jie geriau galėtų pasitarnauti savo tėvynei, jos valstybingumo bei nepriklausomybės atkūrimui. Knygoje J. Skirius pastebi jau tada išryškėjusius B. K. Balučio didelius diplomatinis sugebėjimus, jo pakantumą kitų nuomonei ir taktišką lankstumą pateikiant savąją nuostatą. Tie sugebėjimai atvedė ne tik į vadovaujančias Amerikos lietuvių organizacijų postus, bet, svarbiausia, į jaunos Lietuvos Respublikos diplomatinę tarnybą.

Pirmieji B. K. Balučio diplomatinės tarnybos žingsniai prasidėjo 1919 m. Paryžiaus taikos konferencijoje. Į ją buvo pasiųstas kaip JAV lietuvių atstovas. Iš Paryžiaus jam tiesus kelias atsivėrė į Lietuvos užsienio reikalų ministeriją, kur taip reikėjo išsilavinusių inteligentų.

Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje B. K. Balutis dirbo daugiau kaip 10 m. Iš pradžių buvo įjungiamas į įvairias komisijas bei misijas, kurios vykdė derybas dėl karo paliubų ar sienų su kaimynais nustatymo. Gynė Lietuvos sienų klausimą derybose su latviais. Dalyvavo pasirašant Suvalkų sutartį, kurią greitai lenkai sulaužė.

Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje Balutis kilo karjeros laiptais, išaugdamas iki Politikos departamento direktoriaus ir ministerijos generalinio sekretoriaus, t.y. pirmojo žmogaus po ministro. Šiame B. K. Balučio veiklos bare J. Skirius akcentuoja diplomato pagrindinį bruožą — diplomatinį lankstumą. Jį politikui teko parodyti Lietuvos Respublikos kūrimosi pirmaisiais metais, siekiant Lietuvos tarptautinio pripažinimo, valstybės teritorijos bei sienų apibrėžimo. Vėliau buvo įtempti Lietuvos santykiai su Lenkija dėl Lietuvos sostinės Vilniaus užgrobumo ir su Vokietija, atsiėmus Lietuvai Klaipėdos kraštą.

Greta to, autorius atskleidžia diplomato taktišką sugebėjimą sėkmingai dirbti prie Lietuvos valstybės valdžios vairo esant įvairioms politinėms partijoms — katalikams, socialdemokratams, liaudininkams pagaliau tautininkams įvedus asmeninio pobūdžio valdžią. Kaip pažymi autorius, B. K. Balučiu, kur jis begyveno ir kokias pareigas beatliko, svarbiausia buvo tėvynės Lietuvos interesai. Jau vėliau, 1946.04.17 laiške iš Londono, rašytame M. Krupavičiui šią savo nuostatą B. K. Balutis nusakė tokiais žodžiais: „Kol partija, kokia ji bebūtų tarnauja valstybei — gerai; kaip tik ji pradeda manyti, kad valstybė privalo lygtarnauti partijai — ji, mano

Lietuvos Laisvės varpas, kuriame įrašytas B. K. Balučio sukurtas ketureilis: „O! Skambink per amžius! Vaikams Lietuvos...“

nusimanymu, tampa parazitu. [...] Mano politinė evangelija buvo ir yra, kad joks atskaitingas pareigūnas neprivalo Lietuvos piliečių, savo pareigas eidamas, rašyti partijos [...] Tegul visos partijos geriau skradžiai žemę prasmenga, kol Tėvynė nėra atgavusi savo laisvės. Tokiais laikais, kaip dabartiniai yra vietos tik vienai partijai — Lietuviai partijai“ (p. 772).

Antrą kartą didysis Lietuvos diplomatas atsidūrė Amerikoje 1928 m. Jis buvo užsienio reikalų ministro A. Voldemaro paskirtas atstovauti Lietuvos valstybei JAV. Lietuvos nepaprastu atstovu ir įgaliojtu ministru B. K. Balutis dirbo JAV iki 1933 metų.

Tą jo gyvenimo laikotarpį knygos autorius pavadino „Treptis Amerikon 1928-1933 metais“. Sakytum, gal perdetai neigiamai vertinamas Lietuvos užsienio reikalų ministro prof. A. Voldemaro žingsnis paskirti B. K. Balutį į Ameriką. Tą paskyrimą pats J. Skirius motyvuoja valstybės interesais, o ne vien tautininkų pastangomis nustumti kiek toliau nuo savęs didelį diplomata. O tos valstybinės svarbos priežastys buvo: pagerinti po valstybinio perversmo santykius su JAV lietuviams, sutelkti juos bendrai veiklai Lietuvos gerovei, pajungti Lietuvai labai emigravusių iš Lietuvos žydų interesus, o taip pat aktyviau spręsti finansines bei kitas problemas su JAV vyriausybe. Ir šiame skyriuje vėl knygos autorius atskleidžia politiko naujojiškumą, sumatumą, ieškant naujų bendradarbiavimo formų bei metodų, kurie padėtų Lietuvos valstybei tvirtėti. Jis sustiprino ne tik ekonominius ir politinius santykius su JAV vyriausybe ištaigomis, bet svarbiausia emigrantų lietuvių po valstybės perversmo susilpnėjusius ryšius su Lietuva. Jis plėtė amerikiečių ekskursijas į gimtinę, skatino investicijas į Lietuvos ūkį ir pan.

Dr. J. Skirius kiek idealizuoja JAV politiką jaunos Lietuvos valstybės atžvilgiu,

ypač jos kūrimosi laikotarpiu, giliau neatskleisdamas jos paieškų, kam ši, po Pirmojo pasaulinio karo besikurianti, teritorinį junginį atiduoti valdyti — Lenkijai ar Rusijai. Jis didžiai akcentuoja Lietuvos pripažinimą 1922 m. *de facto* ir *de jure*, kuris, deja, buvo labai uždelstas. Autorius apeina ir kitus faktus, kurie nepagerino Lietuvos, sunkiai su visais savo kaimynais kovojančios dėl tautos laisvės, ekonominės bei karinės, nekalbant apie politinę, padėties. Manau, kad šie faktai būtų plačiau atskleidę Lietuvos diplomatų tarptautinių politinių klausimų sprendimo sudėtingumą ir supažindinę su jų pasiekimais.

Norėčiau tik atkreipti dėmesį į tai, jog knygos autorius, plačiai atskleidęs B. K. Balučio kaip tarptautinės teisės žinovo, Lietuvos atstovo JAV bei Didžiojoje Britanijoje veiklą, trečdalią knygos paskyrė jo pasiaukojamam darbui dėl tėvynės laisvės, Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai. Tie paskutiniai du monografijos skyriai pirmą kartą lietuvių literatūroje taip plačiai ir nuosekliai atskleidžia Lietuvos pasiuntinybės statusą po krašto okupacijos bei aneksijos Didžiojoje Britanijoje ir B. K. Balučio diplomatinę veiklą dėl diplomatinio statuso išlaikymo. Po sovietinės okupacijos jis tarptautiniu mastu Vakarų Europos ir Amerikos politikos vadovams įrodinėjo aneksijos neteisėtumą. Daug pastangų dėjo trukdydamas sovietams užgrobti Lietuvos pasiuntinybę Londone ir Didžiojoje Britanijoje deponuotą Lietuvos auksą. Šioje veikloje jis parodė visą savo diplomatinį sugebėjimą bei lankstumą.

Kartu B. K. Balutis neužmiršo nuo antrosios sovietų okupacijos sunkioje padėtyje Vokietijoje atsidūrusių pabėgėlių iš Lietuvos. Jis pats lankėsi jų stovyklose, pradėjo ruošti likusius be dokumentų jų asmenybę pažymintius pasus, Anglijos vyriausybėse įtaigose rūpinosi, kad jie būtų įsileisti į Didžiąją Britaniją

bei jos kolonijas. Kol lietuvių emigrantus įsileido JAV, nemažai jų išsikūrė Anglijoje, Austrijoje ir kitur. Iki 1949 m. pradžios iš britų zonos Vokietijoje išvyko daugiau kaip 10,000 lietuvių. Pats atstovas rūpinosi, kad jie būtų vietos lietuvių organizacijų dėmesingai sutikti, kad jiems Anglijoje būtų sudarytos minimai patogesnės gyvenimo sąlygos, nenutrūktų ryšiai su čia anksčiau įsikūrusiais lietuviams.

Diplomatinę veiklą B. K. Balučiu, kartu su S. Lozoraitiu bei kitais savo atstovaujamosiose šalyse likusiais Lietuvos okupacijos nepripažįstančiais pasiuntiniais, teko pokario metais plėsti patių emigrantų iš Lietuvos tarpe. Emigravę Lietuvos valstybės ir politinių partijų veikėjai ėmėsi iniciatyvos, per savo organizacijas VLIKą ir kitas, suimti į savo rankas vadovavimą Lietuvos išlaisvinimo veiklai. Jie ieškojo būdų bei priemonių kaip ir kam kraštui atstovauti užsienyje. Emigracijoje gyveno Respublikos prezidentas A. Smetona, todėl atrodė, kad apie jį turėjo telktis visos kitos organizacijos. Be to, jie buvo paskyrę Lietuvai atstovauti ir jos interesus po okupacijos ginti bei valstybingumą testuoti diplomatijos šefu pasiuntinį Italijoje S. Lozoraitį. Naujieji emigrantai tokio paskyrimo nenorėjo pripažinti. Gimė naujos organizacijos, kilo nauji vadai. B. K. Balutis tokioje situacijoje

siekė suderinti Lietuvos diplomatinės tarnybos užsienyje ir Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIKo) nesutarimus dėl pirmenybiškumo, atstovaujant Lietuvos interesams emigracijoje. Jo iniciatyva buvo kviečiami bendri pasitarimai, tačiau jie bent kiek apčiuopiamesnių rezultatų neatnešė, kaip teigia knygos autorius, atsidūręs tarp lietuvių orga-

nizacijų vadovų ambicijų ir pirmumų, jis neįstengė savo patriotiniu pavyzdžiu ir lankstia diplomatija pasiekti to, ko labiausiai norėjo. Liko kiek iš mados išėjusių diplomatu, perdėtai atsargiu ir nepasitikinčiu. (p. 642-641).

Dr. J. Skirius knyga skirta vienam žmogui diplomatai B. K. Balučiu, tačiau autorius aprašydamas jo veiklą daugiau kaip 60 metų lietuvių ir Lietuvos labui, pasiremdamas archyviniais bei kitais dokumentais, kartu plačiai atskleidė tą istorinį foną, teisinę, politinę ir istorines sąlygas, kuriuose teko dirbti ir gyventi įžymiam politikui. Tuo būdu per vieno žmogaus gyvenimą knygoje atsispindi Lietuvos tarptautinė padėtis ir Respublikos užsienio politika.

Pradedama monografija nuo lietuvių inteligentų pastangų atkurti valstybingumą dar iki nepriklausomybės paskelbimo. Parodomas jaunos diplomatijos pastangos, kuriant valstybę ir įtvirtinant jos savarankiškumą, siekiant sutelkti vienos valstybės sudėtyje lietuvių etnografinės žemės ir jas išlaikyti. Atskleisti yra lietuvių diplomatijos politiniai vingiai nuo nepažintos bei neoficialios veiklos Paryžiaus taikos konferencijoje iki Lietuvos atstovavimo Tautų Sąjungos organizacijose. Taigi, knyga skirta vienam asmeniui kartu yra apibendrintas Lietuvos užsienio politikos kursas.

Veikalas parašytas palyginti sklandžia kalba, lengvu stiliumi, nepersunktas sunkia „diplomatinė“ terminologija, todėl yra prieinamas plačiam skaitytojų ratui. Manau, kad jis susilauks dėmesio JAV lietuvių įvairių politinių srovių tarpe. Galbūt iš atskleistų praeities klaidų sudarys galimybės pamąstyti apie šiandieninę situaciją bei dabartinius santykius.

Lietuvos Respublikos ambasada Washington, DC.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Lietuvos Respublikos diplomatas B. K. Balutis. — 1 psl.

Popietė su rašyt. Ale Rūta; nuotaikingas vaidinimas — 2 psl.

Apie aktorį Egidijų Stanciką; keramikos paroda. — 3 psl.

Dokumentas, pasmerkęs sovietinį genocidą; N. Jankutės eilėraščiai. — 4 psl.

Popietė su rašytoja Ale Rūta

Literatūros popietės dalyviai, susirinkę į Šv. Kazimiero parapijos salę, praleisti popietę su rašytoja laureate Ale Rūta. Sėdi iš kairės: kun. S. Anužis, K. Milkovaitis, Alė Rūta, S. Pautienienė; stovi: J. Pupius, V. Gedgaudienė, E. Dovydaitytė, R. Dabšys, A. Polikaitis, R. Apeikyte, S. Žemaitaitis, D. Žemaitaitytė, B. Seliukas, E. Jarašūnas, V. Vidugiris, A. Žemaitaitis.

Ignas Medziukas

Alė Rūta (Elena Viktorija Nakaitė-Arbienė), gimusi Sankt Peterburge, Rusijoje, su tėvais grįžo į Lietuvą. 1934 m. baigė Rokiškio gimnaziją, 1937 m. — Klaipėdos pedagoginį institutą. Mokytoja. Vilniaus universitete 1942 m. baigė literatūros studijas. Dar gimnazijoje būdama, pajuto literatūrinį pašaukimą. Ir toliau kūrė poeziją ir scenos veikalelius, bendradarbiavo žurnaluose: *Naujoji vaidilutė*, *Naujoji Romuva*, *Ateities spinduliai* ir kt. Už eiliuotą vaidinimą „Žiogas ir skruzdės“ gavo Žiburelio premiją. 1942 m. kompozitoriui Kuprevičiui parašius muziką, veikalelis daug kartų buvo vaidinamas Jaunimo teatre Kaune.

1944 m. Alė Rūta pasitraukė į Vakarus. Studijas gilino Vienos universitete. 1947 m. persikėlė su šeima į JAV. Gyveno Detroit, MI. Vėliau apsigyveno Santa Monica, prie Pacifiko, CA. Dėstė lietuvių mokyklose. Periodinėje lietuvių išėjimo spaudoje paskelbė daugybę recenzijų ir straipsnių visuomeninio gyvenimo, pedagogikos, literatūros ir kitais klausimais.

Kalifornijoje pasireiškė Alės Rūtos nepaprastas darbštumas ir kūrybingumas. Ji — prozininkė ir poetė, ryškiausiai pasižymėjo beletristika. Jos talentas atsiskleidė romane *Trumpa diena* 1954, už kurį ji gavo premiją. Ir toliau ji gavo keletą premijų už savo kūrybą. Išleidusi apie 30 parašytų kūrinių, Alė Rūta yra produktingiausia rašytoja išėjimoje. Dėl parašytų veikalų gausos, literatūrinio išraiškos žodžio grožio ir meninės formos ji įrikiuojama į ryškiausių rašytojų gretas.

Rašytoją pagerbiant, literatūros popietė su Ale Rūta įvyko gruodžio 1 d. Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos salėje. Atidarymo žodį taręs, Vytautas Vidugiris pakvietė invokacijai parap. kleboną kun. Stanislovą Anužį, kuris kalbėjo:

„Visagalis Amžinasis Dieve, Lietuvių fronto bičiulių sukviešti, susirinkome į literatūros popietę, kad pabendrautume, Alės Rūtos žodžiais, lyriškai pasikalbėtume su menininkais, keičiančiais mūsų dvasią, budinančiais mūsų sąžines ir krepiančiais į idealizmą.

Šiandien savo sielas gaivinsime mūsų rašytojos Alės kūrybos šaltiniuose, kurie, pasak, autorės knygų vardų —

Pirmieji svetur savo Margo rašto keliu pradėjo kelti mus po Angelių sparnais į Saulėtekį, ten, kur Žvaigždė viršum girios. Ir nors Žemės šauksmas bei Gyvenimo lašai rodo mums Kelią į kairę, tačiau mes Tarp ilgesio ir teviškės einame Likimo keliu į Priskelimą. O Be Tavęs, Viešpatie, Trumpa diena ir Skeveldros — Išstumtųjų dalis. Tad tegu Motinos rankos ir mūsų Broliai padeda išlaikyti Priesaiką. Ir mūsų Daigynas tarsi Laiškas jaunystei ar Mėlyno karvelio šviesa Teshamba tolumoj.

Tad palaimink, Viešpatie, mūsų garbiąją rašytoją Alė Rūta, kitus menininkus ir visus čia susirinkusius, kad vieniems duotum išminties skleistis gėrį, o kitiems supratimo tai priimti ir tapti dvasiškai turtingesniems.

Laimink Los Angeles Lietuvių fronto bičiulių sambūrį, jos vadovus ir narius, kad jie niekad nepalstytų kvietę mus į „Literatūros popietes“, „Politinių studijų savaitgalius“ bei kitus taip prasmingus renginius ir tuo stiprintų mūsų tautiškumą visus suartindami ir padarydami mus broliais ir seserimis vienos lietuviškos šeimos.

O mirusiems bičiuliams, ypatingai neseniai išskiliausiam Bernardui Brazdžioniui, nuolatiniam literatūros popietių dalyviui ir sielai, suteik, Dieve, amžinąją ramybę išrinktųjų karalystėje“.

Ta proga kun. St. Anužis perdavė Algirdo Gustaičio sudarytą *Dailiųjų menų klubo metraštį*, išspausdintą Lietuvių mokslo akademijos.

Apie Alė Rūta ir jos kūrybą kalbėjo redakt. Karolis Milkovaitis: — Sakoma, kad sunku kalbėti apie mažai žinomą žmogų, o pasižymėjusio žmogaus nuopelnai patys už save kalba. Apie tokią iškilą asmenybę man malonu čia kelti žodžius tarti. Ta asmenybė yra tautai gerai žinoma nusipelnusi rašytoja laureatė Alė Rūta. Tik gailiuosi, kad dėl laiko ribotumo negalėsiu pasakyti viską, ką norėčiau.

Jei sutikto tautietio paklaustumėm, kas yra Alė Rūta, dažnai gautumėm trumpą atsakymą — Alė Rūta yra rašytoja. Taip. Bet jos atėjimu nevisai tikslinga, nes kaip ne kiekvienos knygos tarp viršelių surašytas yra vertas literatūrinio kūrinio vardas, taip ir knygas rašančiųjų literatūriniai sugebėjimai nėra vienodo lygio.

Rašytojus galima suskirstyti į tris pajėgumo kategorijas: rašėvas, kurie galvoja, kad yra rašytojai, rašytojo vardo vertus ir rašytojus didžiūnus — literatūros kūrėjus, kokia yra Alė Rūta.

Alė Rūta turi tą neįkainojamą Dievo dovaną, sakyčiau, pasauliui literatūrinei kūrybai. Tikrieji rašytojai kūrėjai (kurių yra nedaug) turi savyje tik kūrybinę versmę, iš kurios mintys veržiasi ir liejasi ant knygos puslapių. Kitais žodžiais, jie kuria sielos jausmų, vaizduotės bei išminties įtaigauti. Jie, kaip geri aktoriai išjaučia ir vaizduotėje išgyvena savo kūrinių veikėjų polėkius prieš paskleisdami juos ant popieriaus. Čia galėčiau panaudoti mūsų tautos didžiojo poeto Bernardo Brazdžonio posakį. Pagirtas jis kartais mēgdavo atsakyti: „Aš esu tik arfa, kurios stygas paliečia Dievo pirštai“. Ir Alės Rūtos kūrybinės sielos stygas tikriausiai paliečia Dievo pirštai. Todėl jos kūrinių nemiršta „menkavertio kūrinių mirtimi“ tik išėję iš spaustuvės, bet dažnai net premijuojami. Alės Rūtos vieta tautos literatūros didžiūnų sąrašė yra kur nors tarp Vinco Krėvės Mickevičiaus ir Tumo Vaižganto bei Mariaus Katiliškio ir Jurgio Jankaus. Istorią nustatys jos tikrą vietą, manau, neklystu sakydamas, kad jos kūrybinio darbo dienos dar nepraėjo. Anot Maironio, juk nebeužtvėnsi upės bėgimo...

Koks gi yra Alės Rūtos įnašas į tautos literatūros lobyną? Ši išsimokslinusi Aukštaitijos duktė iš viso iki šiol yra sukūrusi net 30 įvairaus žanro kūrinių, kurių net septyni buvo apdovanoti premijomis. Nors Alė Rūta pagrįdė yra romanistė, bet ir periodikoje ji yra spausdinusi apsakymų ir publicistinių straipsnių; ji taip pat yra dramaturgė, poetė, vertėja. Tai yra didžiulis įnašas į tautos kultūros lobyną. Štai, kokių sapkčių, neribotų literatūrinių gabumų yra mūsų Alė Rūta.

Lietuvių Enciklopedijoje buv. Lietuvių rašytojų draugijos pirmininko Benedikto Babrausko plunksna Alės Rūtos kūrybą įvertino šiais žodžiais: „Alės Rūtos veikalo kompozicija yra tiksliai suplanuota. Gražiai vaizduojama gamta, rytų aukštųjų gyvenimas, ūkio darbai; atlaidų, gegužinių, laidotuvių tarpai sudaro puikų Lietuvos papročių vainiką“. Ta Babrausko nuomonė buvo pareikšta, kada en-

ciklopedija buvo dar tik ruošiamą spaudai, seniai. Dabar Alė Rūta yra dar daugiau subrendusi kūrėja, ką patyrė ir pernai, kai šioje salėje buvo jai įteikta Lietuvių rašytojų draugijos premija už romaną *Vargingos tėvynės vaikai*.

Jei kas paklaustų, kas mums yra Alė Rūta, atsakymas turėtų pasinaudoti šiuo pavyzdžiu.

Aukštas Austro-Vengrijos vadovo — imperatoriaus Pranciškaus Juozapo patikėtinis, sužinojęs, kad valdovas rengiasi pagerbti valsų ir operėčių kūrėją, kompozitorių Jorhaną Štrausą, mėgino imperatorių perkalbėti ir siūlė vietoj Štrauso pakelti vieną pasižymėjusį pulkininką į generolus. Imperatorius atsakė: „Ne. Generolų aš galiu turėti kiek noriu, o Štrausą aš turiu tik vieną“.

Alė Rūta mes taip pat turime tik vieną! Jai priklauso pagarba ir padėka! O mes, losangeliečiai, turime brangenybę savo tarpe. Todėl mes ne tik vertiname, gerbiame ir mylime ją, bet, mieloji Alė Rūta, mes didžiujames tavimi!

Toliau ištraukias iš romano *Vargingos tėvynės vaikai* skai-

tė Stasė Pautienienė ir Juozas Pupius, ištraukias iš romano *Skamba tolumoj* skaitė akt. Ema Dovydaitytė.

Los Angeles vyrų kvartetas (A. Polikaitis, R. Dabšys, B. Seliukas, E. Jarašūnas), akompanuojant muzikei Raimondai Apeikytei, atliko dainas „Šauksmas“ (žodžiai Alės Rūtos, muzika Br. Budriūno) ir „Šiaurės pašvaistė“ (žodž. Bernardo Brazdžionio, muzika S. Sodeikos).

Alės Rūtos poeziją *Lietus ir Lietuva* (iš *Literatūra ir menas*) deklamavo akt. Algimantas Žemaitaitis, o jo sūnus Saulius ir duktė deklamavo eilėraščius iš Alės Rūtos knygų *Be Tavęs* ir *Tyloj kalbėsi*.

Pabaigoje rašytoja jautriais žodžiais dėkojo šios literatūrinės popietės rengėjams, mecenatams, parėmusiems jos kūrybos išleidimą. Baigė deklamudama pora elegijų „Mes jį turėjome“ ir „Kai jau vakaras“, prisimindama savo žuvusį sūnų Arimąntą.

Literatūros vakaro koordinatorė buvo Violeta Gedgaudienė.

Meninei programai pasibaigus buvo vaisės. Popietės rengėjai — Lietuvių fronto bičiulių L.A. sambūris.

Visus pradžiuginęs vaidinimas

Gruodžio 5 d. *Draugo* „Lietuvių telkiniai“ rašinyje naujausias LA Dramos sambūrio pastatymas buvo garsinamas kaip „Spektaklis vaikams“.

O man, gruodžio 15 d. premjerą pamatavusiai ir išgirdusiai įvairiaamžės publikos tikrai palankų atgarsį, susidarė nuomonė: spektaklis tinka visiems. Čia gi turime išpūdingą muzikinę humoreską „Tik tu niekam nesakyk“. Iš Vytautės Žilinskaitės panašaus pavadinimo knygos Haroldas Mockus išgliaudė scenarijų ir vėliau sklandžiai surežisavo, nustebinęs šio žanro talentų. Gražiai išspausdintoje programoje pažymima: tai pasaka mažiesiems ir dideliems. Šitaip visada ir turėtų būti akcentuojamas jos pobūdis. Sceninio žaismo apraška, ypač mėgstama šių laikų pramogose.

Minėto rašinio autorius (Miško raštininkas — Apuokas) perdėm linksmu žodingu stiliumi apibūdina pagrindinius aktorių ir jų dabar įkūnytų veikėjų bruožus. Meilės paslaptį tautosojančią Sraigę Raigę vaidinti tenka Daivai Kamarauskaitė. Pažado nesi-

laikanciją ir paslaptį išplepančią Musę Zyzę — Editai Kliučinskaitė. Pasimetusi, vis besistengianti suregzti gerą tinklą Voriuką Riuką — Artūrai Česna. Laimingai strykčiojanti Žigelį Poetą — Haroldui Mockui. Žodžiu, toks yra

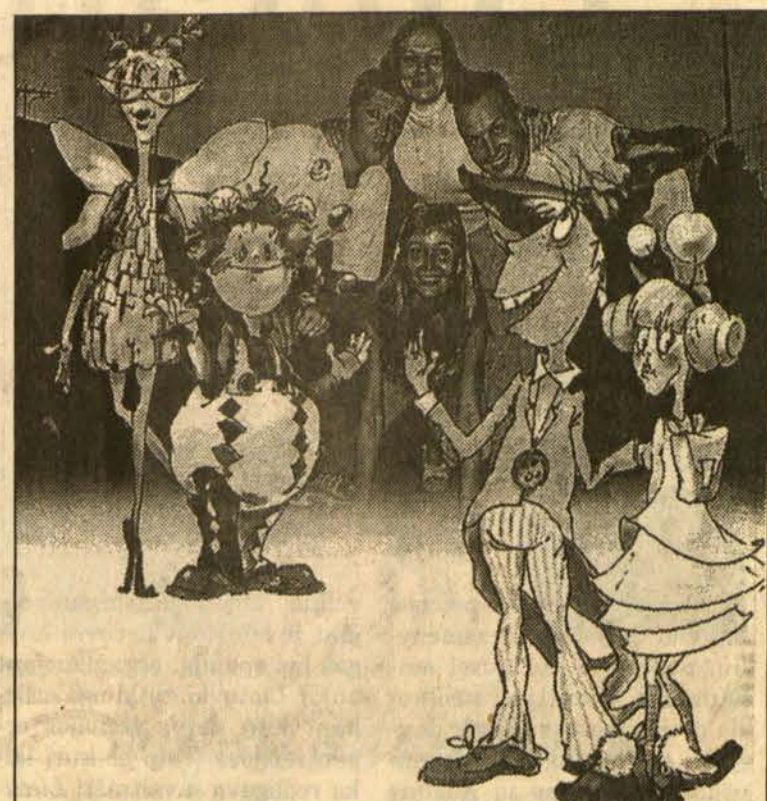
gamtos laimingųjų kvartetas. Šių, dar palyginti jaunų vaidintojų patirtis yra kupina ir teatrinio meno diplomuotų studijų (Edita Kliučinskaitė, Haroldas Mockus) ir ankstyvesnės vaidybos (Kliučinskaitė, Mockus, Daiva Kamarauskaitė). Be abejo, nestinga jiems natūralaus sceninio patrauklumo. Na, o šnekančios apie entuziastingą, sėkmingą debiutą, jau reikia nurodyti Riuką Voriuką suvaidinusi Artūrą Česną. Jo kišenėse yra daug juokingų pokštų, tegul tik režisūra, prapletusi tekstą, juos gausiau paberia. Žinoma, ir dabar juokiasi publika, bet niekas neleidžia iš juoko. Išimtis — minkštassuolyje iklimpusi Sraigė. Žavėjaušiu puikia Kliučinskaitės diktija. Na, patiko ir lėtoniška Sraigės Raigės (Kamarauskaitės) laikysena, tačiau man kliudė

Scena iš spektaklio „Tik tu niekam nesakyk“. Iš kairės: Haroldas Mockus, Artūras Česna, Daiva Kamarauskaitė, Editai Kliučinskaitė.

„Tik tu niekam nesakyk“... Iš kairės: Haroldas Mockus (režisierius), Sigita Šniras, Daiva Kamarauskaitė, Artūras Česna, Aušra Maculevičienė, Amandas Ragauskas, Editai Kliučinskaitė, Aušra Rozengard.

Tu tik niekam
nesakyk
Pasaka mažiesiems ir dideliems
pagal Vytautės Žilinskaitės knygą „Niekam nesakyk“

jos uolus pasišovimas pamėgdzioti lyg ir sraigės (pro tutele) balsą. Vietomis buvo neaišku. Geriau jau kalbėti natūraliai, nes, kiek žinau, sraigės jokio balso neturi. Ak, toji logika.

Tarkime keliolika sakinių apie nemažiau svarbias šio spektaklio atramas. Viktoro Ralio muzika buvo, manau, pakankamai efektinga, integraliai derinosi su judraus teksto epizodais. Maloni širdies ritmu. Nebūtų pakenkę, jei to muzikinio labo būtų daugiau. Kompozitorius tuo nei kiek nenusikalstų Žilinskaitės temai, nei scenarijui. Anaiptol, spektaklis šiek tiek paligėtu. Ko ir reikia. Kad ir su kokia nors postmodernia uvertiura pradžioje, o finale — su bendra laimingų gyvūnų — moliusko, dviejų vabzdžių ir voro — daina, švenčiant Musės Zyzės sumanytą draugystės šventę.

Antras sėkmės ramstis — kostimų dailininkės Aušros Maculevičienės triumfas. Taip skoningai suprojektuoti, taip taikliai tinkantys keturiems charakteriams. Tai jau meistrės darbas, paminėtas epizode „Madų paroda“. Nežinau, ar spalvingi skėčiai, su Matisse įtaiga papuošę sceną, irgi jos? Trečiuoju ramščiu buvo dailininko Sigitos Šaros scenovaizdis. Simetriškas, su keturiais skėčiais, šiuo bei tuo ir dideliu, balionais apkašytu, medžiū viduryje. Dosnus medis, ką besakysi, pabaigoje pažėręs vaikams aišę spalvotų balionų. Smagi idėja. Kažkaip laukiau ir smagiai grakštaus šokio su tais skėčiais. O gal jis buvo ir aš užmiršau, kad buvo. Juk tiek spartaus vyksmo prieš akis. Visko neatsiminsi.

Man patinka žodis — griuotoja. Ir jis reikšmingai egzistavo šio meno žinovės — Aušros Regengard asmenyje. Viskas derinosi prie drabužių ir prie gyvūnų išvaizdos. Daug triūso ir sielos į šį originalų spektaklį įdėjo ir Amandas Ragauskas.

Kaip Lietuvoje dabar sakoma, tai nauja teatro komanda, šiuo atveju — LA Dramos sambūrio komanda. Jos žaismingas „Tik tu niekam nesakyk“ yra pergalė, tiek tinkanti gastrolėms bet kur, bet kokiui laikui. **Pranas Visvydas**

Lyg pirmą sniegą išgyventum...

Aktorius Egidijus Stancikas.

Dž. Kulvietienės nuotr.

„Kažkoks nerimas ši rytą pažadino mane. Praverus užuolaidas, pasimatė pirmas tikros žiemos sniegas. Mama, tokį rytą atėjusi žadinti mūsų, vaikų, gražia žemaičių šnektą, sakydavo: „Sning, drimb sniega gabalą, va kap paikia, vakalia...“

Mes keldavomės, ruošdavomės, gerdavome arbatą ir eidavome į bažnyčią. Adventas. — kalbėjo Kauno dramos teatro aktorius Egidijus Stancikas Šv. Pranciškaus Ksavero (jėzuitų) Bažnyčioje pirmąjį Advento sekmadienį, sakralinės muzikos ir susikaupimo vabalą, kurią aktorius ruošia kartu su Kauno religinės muzikos centru.

— Ar Jūs tikintis žmogus?

Taip, aš esu tikintis. Gimiau tikinčiųjų šeimoje. Man nereikėjo atradinėti tikėjimo gyvenimo kelyje. Tai Dievo dovaną, kad aš augau tokioje šeimoje. Vėliau galėjau diskutuoti, analizuoti, tvirtinti, jaučiau delioti savo santykius su mano įsivaizduojamu ir pajautu Dievu. O tai įtakoją žmonės, nuostabi žmonės. Pirmiausia tėvai, po to — mano mamos mama, mano močiutė, kurios jau daug metų nebėra šiame pasaulyje, bet ji tarsi alsuoja per mane, priversdama į daugelį dalykų žiūrėti kitaip. Mano dėdė kunigas, mamos brolis, kuris sugebėjo su vaikais bendrauti kaip su sau tolygiais. Iš jo aš išmokau daugybę dalykų. Ir bendravimo su vaikais. Dramos teatre dirbu su 3–7 metų vaikais mokyklėlėje „Mano teatras“. Mes mokomės tarti žodį, pagarbos žodžiui. Mokomės poezijos, eilėraščių. Man patinka dirbti su vaikais, vaikais mane myli. Labai smagu, kai eini gatvė ir staiga girdi šaukiant: „Mokytoja, Egidijau!“ Ir atlekia džiaugsmo sklidinom aktyvum ir papūtom lūpytėm, apsikabina, pačiuoja. Nutirpsti, lieki pa-

mą, būtų matyti labai nuosekli kryptis. Samoningai aš jos nekūriau, kažkas tarsi veda už rankos, saugo, suduoda, bet kryptis išlieka ta pati. Taip, esu kryptingas. Bet tai — ne mano nuopelnas. Taip yra. Vertinu pareiškumą, pasitikėjimą ir atsakomybę. Ir profesinė, ir žmogiška prasme. Dažnai esti — važiuoju skaityti kur nors poezijos, susitariam prieš mėnesį. O išvakarėse skambina: „Ar tikrai atvažiuosit, ar neužmiršot?“ Kaip aš galiu užmiršti?! Ką reiškia: „Ar tikrai?“

— Iš kur ta pareiga ir atsakomybė?

— Iš tolerantiškų tėvų. Jei ne tėvų tolerancija, gal aš nebūčiau aktorius, meno žmogus. Jie pakentė viską, ką aš dariau. Ir dabar pakentčia. Vienintelis tokios tolerancijos paaishkinimas — meilė.

— Kas Jums yra namai?

— Tėvų namai. Nors retai ten nuvažiuoju. Ir tai jau nebe tie namai, kuriuose aš užaugau. Bet vis tiek — tėvų namai. Mano butas Kaune — jaukus, čia gera energija. Bet keistas jausmas: aš neturiu nuosavybės pojūčio, jaučiuosi svečias, tarsi vieną rytą reikės susidėti daiktus ir išeiti. Turto klausimu mano keistas jausmas. Aš neturiu priklausomybės ir ligos daiktams. Į viską žiūriu kaip į daiktus, kurie žmogui turi tarnauti, o ne žmogus daiktams. Taip ir man ateina mėnesio pabaiga, ir reikia susimokėti mokesčius. Ir nori — nenori reikia turėti pinigų, o norint turėti, reikia judėti, galvoti. Viduryje mano veiklos stovi teatras — tiesioginis darbas.

Iš vienos pusės — dėsytovajavimas ir poezija. Tai tie reikalai, kurie neneša pelno, tik dvasinį pasitenkinimą. Iš kitos pusės — renginių režisavimas, pravedimas, šventės, jubiliejai, atidarymai, krepšinio renginiai, kitos sporto žaidynės, firmų prezentacijos. Tenka dirbti organizacinį, režisūrinį darbą, vedančiojo vaidmenį atlikti. Einu mielai, nes tą darbą galiu atlikti ne blogai ir uždirbti pinigų. Mes galime vaidinti idealistus, bet realybė tokia.

— Šiais metais vienas Lietuvos moterų savaitraštis net keletą kartų rašė apie aktorį E. Stanciką. Vasarą Liaudies ir buitės muziejuje Rumšiškės vyko šio leidinio šventė. Jus paprašė vesti ir šį renginį. Redaktorė pasakojo, kad jai prabilus apie atlygį, Jūs nustebsite, nes savaitraštis parodė Jums tiek dėmesio... Aerobikos klubo „Klontone“ naujamenin vakarėlį vedė aktorius E. Stancikas. Klub prezidentė pasijautė

nekaip, kai Jūs nenorėjote paimti atlyginimo...

— Tiesiog aš pats tiek gavau iš to vakaro... Bet pamaciau reiklų, nuo mano akių nesi-traukiantį moterišką žvilgsnį ir paėmiau. Pameniu, vaikų kolonijoje skaitiau V. Mačernio prozos kūrinį „Aš jums atnešiau saulės patekėjimą“. Pamaciau sublizgant asaras tų vaikų akyse. Tai man buvo

labai gražus dvasinis išgyvenimas. Retkarčiais vis noriu nuvažiuoti į Kauno aklių ir silpnaregių kombinato kultūros rūmus ir ten paskaityti, nes jie klauso širdimi. Jie nemato, kaip tu atrodo, jie klauso tik žodžio ir tavo vidaus. Šis pasitikrinimas man reikalingas. Važiuoju į psichiatrijos ligoninę, „Bičiulių“ klubą paskaityti, pabendrauti su ypač jautriais žmonėmis, kurie arba priima, jei jaučia tavo tikrumą, arba atsisirboja, jei jaučia veidmainiškumą, teatrališkumą. Tie žmogiški dalykai — kaip malda, kaip dvasinis procesas — man reikalingi. Ne kasdien patiri pirmo sniego išgyvenimą, apsisvalymo jausmą.

— Todėl apie aktorį ir skaitovą E. Stanciką sako: pozityvus, retas?

— Nežinau, kodėl. Gal, kad nerimstu, vis siekiu kažko, esu užsispyręs. Labai daug skaitau. Anksčiau deklamavau tik V. Mačernį, dabar — labai daug kitų kūrėjų. Viskas priklauso nuo idėto darbo. Man knyga — kaip ir pažintis su žmogumi. Kol nepažįsti, žmogus lyg neegzistuoja. Kai pradėsi pažinti, stebiesi, kaip galėjai anksčiau be jo gyventi. Taip būna ir susipažįstant su poezija, su knyga, su dailė, su muzika. Kūryba — nepatenkintų poreikių realizavimas. Tai noras provokuoti žiūrovą mąstyti, atsakingiau žiūrėti į bet kurį gyvenimo reiškinį, nesivadovauti aklu primetimu, savotišku tapsmu minios dalimi. Skaudu žiūrėti į minią; minia naudojama, tai patogu.

— Gal todėl mėgstate dirbti monospektakliuose?

— Sukūriau du monospektaklius: „Vainuto raštininkas“, „... ir reikia eiti...“. Visai kiti reikalavimai keliama monospektakliui. Tai daug sudėtingiau. Maloniau dirbti grupiniame spektaklyje, kur daug aktorių, yra laiko pajaukauti, scenoje pridaryti visokiausių eibių, kitoks užkulisinis gyvenimas vyksta. Kaip aktoriumi, įdomiau kurti monospektaklį, nes tada viskas gula tik ant tavo petių, viską lemia tik tavo pasirengimas. Po penkerius metus gyvavusio „Vainuto raštininko“ aš ir pats vidumi pasikeičiau, buvau pergyvenęs tą laiką, nebegalėjau kalbėti už aštuoniolikmetį A. Baranauką. Norėjosi žingsnio į priekį. Juk ateina laikas, kai po 33 metų amžiaus ribos pradėsi galvoti apie savo gyvenimo misiją, apie prasmę ir nori išbandyti save, statyti labiau rizikuodamas. O didžiausios rizikos zona: arba laimėsi, arba pralaimėsi; arba būsi karalius, arba niekas. Man labai norėjosi mesti save į tokią situaciją... skaitiau įvairią literatūrą, buvo idėjų. Taip atėjo Judas Iskarijotas monospektaklyje „... ir reikia eiti...“.

— Ar menininko pajauta beodė?

— Ir oda, ir siela kartais būna surambėjusios. Jei būtų pajauta beodė, dažnai skaudėtų, ypač po premjerų, kai pasipila kritikos straipsniai. Atiduodi visą širdį, o straipsniai vis tiek kažkiek įžeidūs. Tada gerai, jei būni suvar-

Kęstučio Mikėno keramikos parodoje, Los Angeles, CA, 2002 m. gruodžio 22 d.

Paroda — tinkamiausiu laiku

Turiu minty Kęstučio Mikėno keramikos parodą, veikusią ištisą popietę, gruodžio 22 d. Los Angeles Šv. Kazimiero salėje. Tada gi buvo Lietuvos prezidento rinkimo sekmadienis, Vienoje mokyklos klasėje įrengta rinkimų būstinė. Todėl iš tolimesnių vietovių suvažiojo kur kas daugiau nei paprastai. Taip pat prieškalėdinis sekmadienis, ir ne vienam atvykėliui rūpėjo ta pačia proga nupirkti keramikos kūrinį kaip dovaną sau arba kitiems. Na, ir estetiškai pasigerėti tuo, kas išstatyta. Juk meistro darbai.

K. Mikėnas tebesilaiko savo ilgametės linkmės — atsidėjęs žiedžia subtilius krikščioniškas glazūras pavidalus, su integruojančiu švelniu dekoru, vienpalviu ar su keliais atspalviais. Matome smailiakaklius grakščius butelius, eilę aukštų su T-formos viršumi ir dangteliu. Vazas. Lekštutes

bėjusia oda.

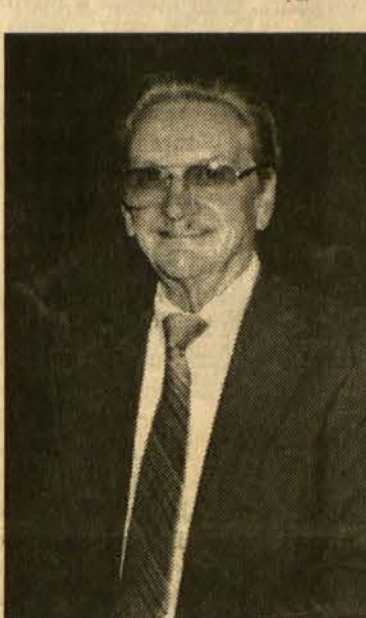
— Sako, kad Jums netrūksta spaudos dėmesio?

— Asmeniui netrūksta, aš niekada nenoriu dėmesio savo asmeniui. Bet dėmesio kūrybai, kultūrai stinga. Apie sportą kasdien ir visose žiniuose atskira rubrika, o apie kultūrą nieko panašaus neišgirsi. Kultūra tapo visiems tarsi našlaitė, niekam nereikalinga. Kultūrai ir meno žmogaus darbai visai neski-riama dėmesio. Kiek mes su kolegomis esame parengę nuostabių poezijos vakarų, renginių, gyvojo žodžio almanachų, literatūrinių skaitymų, pristatymų. Štai kam trūksta ir spaudos, ir televizijos dėmesio. Šiaip man asmeniškai niekada netrūksta draugų, niekada netrūksta darbo, niekada netrūksta pinigų. Todėl, kad kiek turiu tą akimirka, tiek man jų ir užtenka. Aš nedarau dėl to jokios tragedijos. Todėl nėra jokios priklausomybės, nerimo, tarsi kažko mažai. Žmonės verkšlenda, kad neturi darbo, jaudinasi nereikalingi. Nesinori girti, bet mano tokia prigimtis: be darbo negaliu. Idėjų visokių sukasi, visada jų turiu. Bėda ta, kad mes ne visada išdrįstame imtis atsakomybės ir pradėti kažką daryti. Tik drąsos mums trūksta ir palaikymo. Ir iš tos pačios spaudos. Ir iš Jūsų — žiūrovų bei klausytojų.

Dubenėlius. Gal ne viskam su-randau tinkamą žodį, bet drąsiai galiu tarti, jog visus eksponatus jungia bendra, sakyčiau, „mikėniška“ aura — tobulumo siekianti estetika, netgi lyrikos dvelksmas.

Be abejo, keramika turi dvasinį ryšį su poezija. Tai patvirtina John Keats nepamirš-tama „Odė apie graikų urną“. Be to, šių pavidalų linijos by-loja ir moteriškumas, taigi erotika. Alfonsas Nyka-Niliū-nas eilėraštyje „Otilija“ rašo: „Nesakyk, kad tavo kūnas yra džiaugsmas / Jis yra ir degan-ti liepsnoj keramika“.

K. Mikėno keramikos pri-pažinimas amerikiečių tarpe Pietų Kalifornijoje didėja. Apie tai, ji pristatydama, kal-bėjo teisininkė Žibutė Brin-kienė anglų kalba, intelektualiai, išsamiai. Apie Illinois universiteto baigimą, po to nuolatinių lavinimąsi šioje sri-tyje, parodas, jo darbus įsi-

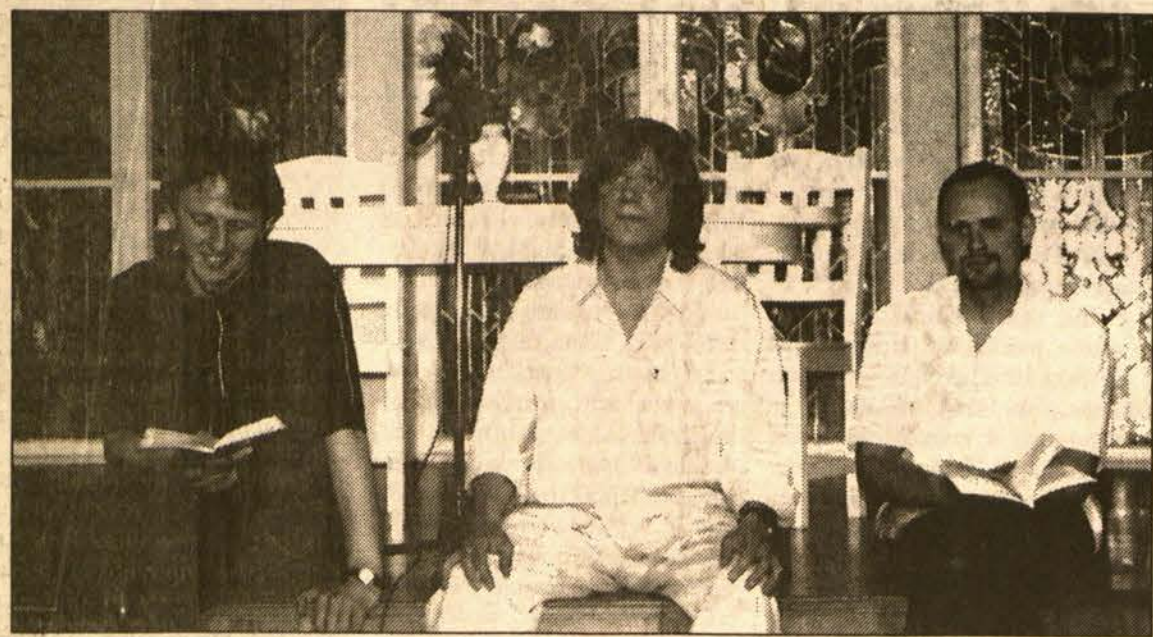
Keramikas Kęstutis Mikėnas.

gijusius muziejus, tikrą už-siangažavimą kūrybai, ekspe-riimentavimui...

O pats Kęstutis Mikėnas ėmėsi aiškinti klausytojams, sėdintiems ir stovintiems, kaip tie indai (vessels) gimsta jo dirbtuvėje. Kiekvienas individualiai iš baltos porceliano molio žiedžiamas. Kaip atidžiai reikia kontroliuoti temperatūrą. Kaip išgaunamos spalvos. Kaip glazūros ko-kybė priklauso nuo kaitinimo ir aušinimo tikslios sąveikos. Ir taip toliau. Savotiška pas-kaitėlė. Ne mano diletantiška galvai visa tai įsiminti ir čia išdėstyti. Tegaliu tik pridurti jo pabrėžtą nerimą, visad išskylančią objekto darymo pa-baigoje: ar išeis kas nors gera, ar ne? „Negali atspėti, kas įvyks. Tų dalykų negali pakar-toti“. Jie visada unikalūs.

Į jų savitą egzistenciją (viso labo 100) gausi publika reaga-vo džiugiai. Neilgai trukus jau išgirdau pastabą: Žiūrėk, kaip greit praretėjo! Tai gi pirkto. Anot Z. Brinkienės, „who-lesale“ kainom. Pastebėjau lyg ir linksmą sutapimą. Ponia, vilkinti raudoną drabužį, rin-kosi rožinio atspalvio vazelę. O kita, su mėlynu kostiumu — melsvai mėlyną. Kurinių krikščionis paviršiaus glotnu-mas bei blausus žibėsų traukė traukė. Gaila, kad straipsnyje sunku apibūdinti iš jų sklindantį poveikį. O ką jau sakyti apie slypinčią pas-laptį igal ir tiesą) kiekvieno meniškio indo viduje. Tai jau viliojanti tema romantiką mėgstantiam poetui. Maga nurodyti daug kam žinomą John Keats eilutę: „A thing of beauty is a joy forever“. Atseit, gražus daiktas mus džiugina amžinai.

Pr Visvydas

Poeto A. Mockaus kūrybos vakare 2002 m. Iš kairės: aktorius E. Stancikas, poetas A. Mockus, akto-rius E. Leskauskas. Džiuljetos Kulvietienės nuotr.

Leidiniai

Dokumentas, pasmerkęs sovietinį genocidą

Ona Voverienė

Antikomunistinis kongresas ir Tribunolo procesas. Komunistinis nusikaltimų įvertinimas (Sudarė A. Anušauskas, V. Zabiela, V. Raudeliūnas), tai ypatinga knyga — Europos tautų, okupuotų ir pavergtų komunistinio režimo, kančių ir skausmo istorija, milijonų Europos žmonių žūties istorija.

Knyga — tai antrasis žingsnis Europoje po knygos *Juodoji komunizmo knyga. Nusikaltimai, teroras, represijos*, parašytos prancūzų kalba kelių autorių — Stefan Courtois, Nicol Werth, Jean-Louis Panne, Andrzej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin. 1999 metais ji buvo išversta į rusų kalbą, o 2000 metais pasiekė Lietuvą. Dabar jau ji išversta ir į lietuvių kalbą.

Tačiau, kaip rašė pristatomos knygos *Antikomunistinis kongresas ir Tribunolo procesas* įvadą prof. Antanas Tyla, *Juodoji komunizmo knyga* neapėmė visos įvairias tautas ir žmones niokojusių komunistinių nusikaltimų amplitudės. Šiam darbui buvo reikalingi tarptautinės visuomenės susivienijimas ir tarptautiniai renginiai, juose išaiškintų bei paskelbtų nusikaltimų ir priimtų sprendimų skelbimas. Šio uždavinio ėmėsi iš komunistinio režimo priespaudos išsivadavusi demokratinė Lietuvos Respublika.

Fašistinis totalitarinis režimas, pralaimėjęs Antrajį pasaulinį karą, buvo visuomet pasmerktas. Naciai nuteisti ir nubausti, dar iki šiol persekiojami; dauguma to karo aukų buvo įamžintos Europos tautų istorijoje. Komunistinis totalitarinis režimas, kaltas dėl 95 mln. žmonių išžudymo, dar nepasmerktas, komunizmo nusikaltėliai dar ne tik nenubausti, bet netgi neįvardyti.

Antikomunistinis kongresas (jo organizacinio komiteto va-

dovai: Vytautas Miliuska, Povilas Jakucionis, Artūras Flikaitis ir kiti) bei Tribunolo procesas (vadovai Vytautas Zabiela ir Vytautas Raudeliūnas) Lietuvos sostinėje Vilniuje organizuoti 2000 metų birželio 12-14 d. — tai pirmasis Europoje tokio masto renginys, kuriame dalyvavo 25 komunistinio režimo, smurtą patyrusių šalių atstovai. Kongresą labai gerai įvertino jame dalyvavusių valstybių vadovai. Knyga — jų kalbų ir visos kongreso eigos metraštis.

Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus savo sveikinimo kalboje pabrėžė: „Šio renginio paskirtis — neleisti pasikartoti komunistinio nusikaltimams. Tai, kas šiandien istorikų darbuose pateikiama kaip žiauri statistika ir sukrečiantys praeities liudijimai, ateinančias kartas turi perspėti ir mokyti kitokio gyvenimo, žmogiško, moralaus, solidaraus“.

Prof. Vytautas Landsbergis kongresą įvertino kaip turintį keleriopą reikšmę — ir tarptautinę, ir valstybinę, ir vietinę, ir visos žmonijos, nes tiesios apie praeitį ir žinojimo apie dabartį reikia visiems kaip vaistui“.

Šių dienų tarptautinį teisingumą jis įvertino kaip gerokai luosą. Jo nuomone, komunistinio doktrina ir jos žalingiausia yda — yra blogio pateisinimas ir išaukštinimas. Pats komunizmas su visa savo filosofija ir praktika reiškiasi kaip išlaisvintas blogis: „Iš Vilniaus Hagą — štai kur būtų labai aiškus tikslas“, — taip išmatė profesorius tolesnės kovos prieš komunizmą gaires.

Lenkijos Respublikos prezidentas (1990-1996) Lech Wałęsa sveikinimo kalboje ragino saugotis atgimstančio komunizmo pavojaus. Jo nuomone, „turime skelbti tiesą apie šią baisią sistemą, kad jau niekad nepavyktų iškelti jos vėliavos. Mes privalome, nes turime

pusės amžiaus gyvenimo komunistiniuose režimuose patirtį. Taip pat privalome tai daryti dėl šimtų milijonų komunistinio aukų“.

Rumunijos prezidentas Emil Constantinescu savo pranešime teigė, kad „komunistai galėjo vykdyti savo nusikaltimus, nes buvo įsitikinę, jog niekada ir niekas nesugebės jų nusikaltimų atskleisti ir nepareikalaus atsakomybės. Turime nuplėsti šią tylos uždangą ir perduoti nusikaltimų įvertinimą teismui ir teisėjams, — sakė jis. — Tikimės, kad šis kongresas Vilniuje ras priemonių, kurios padėtų įvertinti padarytus nusikaltimus ir kovoti su likusiomis komunizmo apraiškomis“.

Rusijos Dūmos atstovas Sergej Kovaliov su širdgela kalbėjo apie rusų tautą, tapusią tarptautinio komunizmo šaltiniu. Rusų tautos kaltės jis neįvardina teisine kalte. „Tai moralinė kalte, tai istorinė kalte. Tačiau tautą, nesupratusi tos kaltės, negali tikėtis nei stabilios taikos, nei galutinės pergalės prieš tokias nežmoniškas, sakyčiau, žmogėdrių ideologijas... Nesuvokta, neįsisąmoninta kalte, nesvarbi, purvina istorija paprastai veda dar toliau — į tos istorijos recidyvų lūną, į tos pačios ideologijos, nuo kurios norime atsizgėnoti, recidyvus, — kalbėjo Sergej Kovaliov, rusų tautos sąžinė, perspėdama apie atgimstančio komunizmo pavojus posovietiniuose kraštuose. — Aš tikiuosi, — sakė jis, — kad toks kongresas kaip šis vis dėlto sukels kieno nors susidomėjimą tuo, kas gresia mums dabar, nepamirštant buvusių ir dabartinių ideologijų: kas gresia iš tų žmonių, kurie skelbia, kad viską galima idiegti prievarta“.

Toks aukštas kongreso vaidmuo įvertinimas dabartinės Europos raidos kontekste dabar jau įtvirtintas ir knygoje — tai ne tik organizatorių nuveiktą darbą pripažinimas, bet ir valstybės pirmumų Europoje įtvirtinimas kovoje prieš nežmoniškas ideologijas ir nežmoniskumą, kaip reiškini, nesantį pasauliui didžiausias nelaimės, taip pat ir didžiulis įpareigojimas — test pradėtą darbą, jį gilinti, tikriausiai dabar jau Lietuvos mastu.

Apie komunistų nusikaltimus Lietuvoje, apie jų vykdytą fizinį bei dvasinį lietuvių tautos genocidą kongrese kalbėjo arkivyskupas Sigitas Tamkevičius, vysk. Jonas Boruta, mons. Alfonsas Svarinskas, istorikai Arvydas Anušauskas, Birutė Burauskaitė, Nijolė Gaškaitė-Zemaitienė, A. Arbūšauskaitė, Petras Cidzikas, Povilas Varanauskas, Vladas Samonis, Ona Voverienė. Jų pranešimus, išspausdintus knygoje, galima analizuoti įvairiais aspektais.

Knygoje išryškinta ne tik baimė Lietuvos žmonių kančių ir mirčių statistika, bet ir komunistinio okupacinio režimo nužmogėjimas, t.y. tas aspektas, kuris naujausiomis mūsų gyvenimo sąlygomis darosi pats aktualiausias, gimdantis žiaurius nusikaltimus pasauliui. Apie jį reikia kalbėti, žadinti dar ne visų galutinai užmigdytos sąžinės viltį ir suvokimą, kas yra komunizmas, kokia jo ideologija ir koks tikrasis komunistų veidas. Kongreso pranešimuose ir liudytojų kalbose tribune buvo atskleistos okupantų ir jų kolaborantų Lietuvoje nužmogėjimo formos.

Tai beribis sadizmas. Tariamų priešų, atsitiktinių kalinių iš Telšių kalėjimo žiauriausias nukankinimas, pasimėgaujant. Tai nėsčios moters trypinimas ir Antazavės strybų žengimas batais išspaudžiant iš jos negimusį kūdikį ir čia pat jį įmetant į ugnį. Kūdikio tėvų, motinės ir šešiamečių sesutės žiaurus nužudymas. Tai suimtųjų kankinimai juos sulošinant. Kauno saugume buvo įrengtas net specialus mechanizmas šonkauliams laužyti. Lietuvos kalėjimuose okupantų budelių buvo kankinti įvairiausiais būdais 62,086 žmonės, iš jų 45,429 rezistencijos dalininkai ir jų rėmėjai.

Apie egzekucijas Skapiškio milicijoje tribunolui liudijo buvęs politinis kalinis Povilas Vaičekauskas. Ten milicijos viršininkas suimtuosius prišėdavo prie kėdės ir paleisdavo įsiutintą šunį — tas kramtė kojas, įvairias kūno dalis.

Aukšė Ramanauskaitė-Skokauskienė tribunolui liudijo, pad partizanai buvo kankinami žiauriausiais būdais: jiems degindavo padus, badydavo adatomis panages, nulupdavo nagus, tempdavo ir laužydavo sąnarius, žalodavo, kaip jos šviesaus atminimo tėvui, buvusiam Lietuvos Laisvės kovų sąjungos prezidiumo pirmininkui, lyties organus, lupdavo nuo rankų, kojų ir kitų kūno dalių odą. Tai buvo vykdoma pagal aukščiausių Kremliaus vadovų „fizinio poveikio“ taisyklę direktyva.

Zudynes ir kankinimus NKVD budeliai ir kartais vykdydavo šeimos narių ir draugų aikštėse. Žmones vertė išduoti paslaptis ir melagingai liudyti prieš savo viršininkus, gimines, draugus.

Dar neužteigė žmonės buvo kalinami nežmoniškomis sąlygomis. Tai rodo jų mirtinų nusikaltimų lageriuose ir kalėjimuose: iš Archangelsko srities kalėjimuose kalinčių 436 lietuvių į Lietuvą grįžo tik 23 (173 buvo nukankinti kalėjimuose, kitų likimas nežinomas). Čkalovo srities Solilecko lageryje buvo kalinčių 147 lietuvių, ir Lietuvą grįžo tik 10. Gorkio kalėjimuose buvo 701 lietuvis. Į Lietuvą grįžo tik 31. Iš 7,349 politinių kalinių, kalė vienu virvės galu surišdavo jusių įvairiuose sovietų lageriuose, į Lietuvą grįžo tik 1,010. Ir čia neilgai begyveno, išsekinti kankinimų ir ligų.

Vėliau, jau Brežnevo laikais, asmenys, kurie priešinosi sovietiniam režimui arba jį kritikujo, buvo be gailės uždėti į psichiatrijos ligonines ir ten „gydomi“, kaip psichiškai nesveiki. Jų nekankindavo, bet skirdavo stiprių smegenims darantių poveikį vaistų. Po tokio „gydymo“ atsigauti jau buvo neįmanoma, ir žmogus prarasdavo savo žmogiškąjį orumą.

Komunistinio genocido metu iš Lietuvos buvo išstremta 592,660 Lietuvos gyventojų. Tribunole dokumentais įrodyta — 275,697, istorikai savo tyrimus teigia 10,000 lietuvių buvo sunaikinta badu ir šalčiu prie Laptevų jūros ir kituose Šiaurės rajonuose, kuriuose tremtiniai buvo palikti be pastogės, be maisto, be šiltų drabužių.

Širdį stingdantis komunistų nusikaltimas — lietuviukų vaikų pasmerkimas mirti nuo bado ir šalčio. 1940-1941 m. iš Lietuvos buvo išvežta 5,489 vaikai iki 15 metų; 1949 m. — 8,357. Jie buvo išstremti į Toliųjų Rytų ir Šiaurės rajonus, siekiant sunaikinti lietuvių tautą, kad Lietuvos Respublikos teritorija amžiams liktų sovietų Sąjungos dalimi ir joje neliktų etninės grupės, siekiančios išsaugoti savo nacionalinį identitetą.

Mazojeje Lietuvoje, Karaliaučiaus krašte siautėjo generolo I. Černiachovskio II Baltarusijos frontas. Tūkstančiai žmonių, civilių gyventojų buvo išžudyti ant Kuršių marių ir Aistmarų ledo.

Ragainėje 1945 metais 20 raudonarmiečių išprievartavo pagyvenusią lietuvę ir ją apipylė benzinu uždegė. 1944 m. spalio 21 d. I. Černiachovskio raudonarmiečiai išprievartavo ir sadistiškai nužudė 72 moteris, tarp jų 8-12 metų mergaites. Moterys, mergaitės ir net senutės buvo kalamos kryžiumi prie sienų, medžių, durų, net plukdomų rastų, vyrai, daugiausia senukai, kariai ir šaudomi. Išprievartautoms moterims nupjau-davo galvas ir jas pamaudavo ant tvorų. Suplėšytos mergytės mirdavo čia pat. Neturėdamos jėgų pakelti tokio siaubo, moterys patios pjovė savo vaikams venas ir patios žudėsi.

Štai toks buvo generolas I. Černiachovskis, komunistinės ideologijos nešėjas Europai, daugelį metų garbintas Lietuvoje, jam pastatius paminklą vienoje didžiausių miesto aikščių.

Komunistinis okupacinis režimas Lietuvoje parodė neragėtą pasaulyje nekrosadizmą — mėgavimąsi kapojant, daktant, viešai išniekinant kovoje kritusių arba susisprogdinusių Lietuvos laisvės kovotojų kūnus. Žuvusieji būdavo išrengiami įvairiomis niekinamomis pozomis arba kalami vinimis prie enkaavedistų būstinių sienų, savaitėmis gulėdavo pamėsti gatvėse ir aikštėse, vėliau buvo sumetami į šulinius, išvietės, užkasami šiukšlynuose; tose vietose buvo tiesiami keliai, gatvės, statomi namai.

Tribunolui liudijusi Aukšė Ramanauskaitė-Skokauskienė pasakojo kaip strybai, nužudę jauną partizaną prie jo namų, areštavo ir jo tėvą. „Visą kelią iki miestelio rusai su strybiais priverstė tėvą sėdėti ant su-naus lavono krūtinės. Kartais vienu virvės galu surišdavo nukautojo partizano kojas, o antrąjį prisidėdavo prie vežimo. Strybai ir rusai važiuodavo susėdę, o lavoną vilkdavo žeme iki pat miestelio. Partizanų lavonus, paguldytus miestelio aikštėje strybai apspaudydavo, daužydavo lazdomis, grūdavo jas burnon, daužydavo dantis. Po to kūnai būdavo sušeriami šunims, arba negiliai užkasami grioviniuose, šiukšlynuose. Miesto šulius neretai partizanų kūnus atkapstydavo, apgrauždavo, išstydavo kaulus“.

Kai per Lietuvos partizanus, pasitraukusius į užsienį, tarp jų ir partizaną Juozą Lukšą-Daumantą užsienio žiniasklaida sužinojo apie masinį nekrosadizmą Lietuvoje, pas-kelbė fotonuotraukas, tuomet žuvusiųjų partizanų kūnai buvo pradėti mėtyti tvartuose ant gyvulių mėšlo, ten gulėdavo kelias dienas.

Tokių faktų knygoje pas-kelbta daug. O kiek jų dar nepasakėbta?

Kai valdžios institucijos ir joms paklusni žiniasklaida nostalgiskai žvelgia į komunistinę praeitį, siekdama ją atgaivinti ir sugrąžinti, kad jos ragina istoriją palikti istorikams, mūsų svarbiausias uždavinys gaivinti Lietuvos žmonių kančių atmintį, įvardyti komunistinio genocido vykdytojus, ruošti bylas tarptautiniam teismui Hagoje. Neįvardinta istorija kartojasi...

Nijolė Jankutė. Nuotr. Onos Pajedaitės

Nijolės Jankutės eilėraščius perskaičius

Nijolė Jankutė-Užubalienė yra ne tik beletristė, kurią pažįstame iš jos knygų jauni-mui ir apysakų, o ypač iš *Atvirkutų*, už kuriuos jai buvo paskirta 1999 metų Lietuvių rašytojų draugijos premija, bet ji ir poetė, kurios eilėraščius esame skaitę spaudoje, girdeje literatūros vakaruose. Prieš šventės pasirodė jos pirmasis eilėraščių rinkinys *Vasara išeina*.

Skačiau jį kelis kartus. Pirmąjį kartą perskaičius, eilėraščiai paliko malonų įspūdį — lengva, sklandi ir, kaip visada, skaitytoją pagaujanti „nijoliška“ kalba, „neuzmūrin-ta mintis“, kaip įžangoje pas-tebi S. P., ir kažkaip savi jie — lyg pats panašiai išgyven-tum, jauttum, mąstytum, tik nemoki taip gražiai išreikšti savųjų minčių.

Skačiau ir antrą kartą. Iš lėto, tarytum pasinerdama į poetės „žodžius išrinktuosius“, kurie man ir nuostabių vaiz-dus piešia, lyg matyčiau jų spalvų derinius, lyg pajusčiau medaus kvėpėjimą, kur „Po liepa žydi mėlynai varpeliai... Ir laša bitėms liepžiedžių me-dus“... („Miniatura“, psl. 13); arba „Žilvičio žalios šakos dega/ Vandens atšaukštų liepsnom...“ („Attradimas“, psl. 50). Daug tokių vaizdų regiu jos eilėse. Nijolė Jankutė puikiai perduoda nuotaiką, su-keltą jos žodžių, kad ir „Vasa-ranų triptike“ — „...Vakaras/ Raudona saulė/ Plauna kojas ežere/ Degančiu lanku iššoka/ Ešeris/ Kaip žarija...“ psl. 47). Skaitant ir gražu, ir gera, ir liūdesys užlieja, o kartu ir džiaugsmas, kad tai išgyven-ta, kaip dovana kiekviena die-na — „Diena kaip dovana/ Ir kaspinį atrisus/ Paglostau ją ir padedu / ir iša/ Kaip vază naują, nenaudotą/ Ar bus kita man dovanta?“ („Dovanos“, psl. 52).

Stebina mane Nijolės įžval-gumas, sugebėjimas vaizdziais žodžiais, trumpais posmais nuotaiką perduoti taip gyvai, sukelti jausmus, piešti vaiz-dus. Jos eilės lengvai skaito-mos. Vienos rimuotos, kitos ne, bet visos kalba iš širdies ir širdį. Ką jausiu, kai ir vėl skaitysiu? Žinau, kad skaity-siu ir kaskart atrasiu ką nors naują ir gražaus, nes *Vasara išeina* yra viena tokių knygų.

Literatūros kritikai tars sa-vo svarų žodį, o man rūpi tik pasigrožėti, skaitant šią ne-didele Nijolės Jankutės eilių knygą. Tik 55 psl. Dailiai iš-leista Vydūno fondo 2002, spausdinta *Draugo* spaustu-vėje 250 egz. tiražu. Patrauk-lus viršelį ir iliustracijos dail. Zitos Sodeikienės.

Vasara išeina Nijolė Jan-kutė skiria savo tėvams —

„Tėvams — Justinui ir Pauli-nai — jie visada su manim...“ Eilėraščiai suskirstyti į penkis skyrelius: Giedu dainelė, Su-grįžimai, Atviri miestai, Ilge-sio pamokos, Išeiti su saule.

Įžangoje, pasirašytoje S.P. inicialais, trumpai apžvelgia ma Nijolės biografija ir kū-ryba.

Taikliai S.P. apibūdina *Va-sara išeina*: „...Eilėraščių te-matika įvairi: daug tautosaki-nio elemento, giedrių kasdie-nybės vaizdų, skaudieji išgy-venimai be patoso, džiaugs-mas dienomis — dovanomis nuoširdus.“

Jankutė nesilaiko klasikinio eiliavimo, bet ir nenuklysta į madingus kraštutinumus, kur nesilaikoma jokių kalbos tai-syklių. Jos poezijoje nereikia ieškoti užmūrytos minties — mintis sklaidžiasi natūraliai, nešdama ir susimąstymą ir džiaugsmą“...

Vasara išeina gaunama *Drauge*. Tai puiki dovana įvai-riomis progomis!

Aldona Šmulsktienė

ANTI-KOMUNISTINIS KONGRESAS IR TRIBUNOLO PROCESAS

LIETUVA
ALBANUJA
BALTARUSIJA
BULGARUJA
ČEKIJA
ČEČENIJA
ESTIJA
ITALIJA
IZRAELIS
JAV
JAPONIJA
KANADA
KIRGIJIA
KROATIJA
KAZACHSTANAS
LATVIJA
LENKIJA
RUMUNIJA
RUSIJA
SLOVAKIJA
ŠVEDIJA
UKRAINA
VENGRIJA
VOKIETIJA
MOLDOVA

